

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФАКУЛТЕТ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФАКУЛТЕТ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА

Датум: 17.09.18	
05	10046/1-1

1. Одлука Већа за медицинске науке Универзитета у Крагујевцу

Одлуком Већа за медицинске науке Универзитета у Крагујевцу, број IV-03-353/36 од 17.05.2018. године, именовани су чланови комисије за оцену научне заснованости теме докторске дисертације кандидата Весне Јовановић, под називом:

**„ИСПИТИВАЊЕ УТИЦАЈА ПРОТЕКТИВНИХ И ФАКТОРА РИЗИКА НА
СИНДРОМ ИЗГАРАЊА НАСТАВНИКА КОЈИ РЕАЛИЗУЈУ НАСТАВУ У
РЕДОВНИМ И ШКОЛАМА ЗА ИНТЕЛЕКТУАЛНО ОМЕТЕНУ ДЕЦУ“**

Чланови комисије су:

1. Проф. др Драгана Игњатовић Ристић, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област *Психијатрија*, председник
2. Проф. др Мирјана Јовановић, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област *Психијатрија*, члан
3. Проф. др Срђан Миловановић, ванредни професор Медицинског факултета Универзитета у Београду за ужу научну област *Психијатрија*, члан

На основу увида у приложену документацију, Комисија подноси Наставно-научном већу:

2. Извештај о оцени научне заснованости теме докторске дисертације

2.1. Кратка биографија кандидата

Кандидат Весна Јовасновић, рођена је 07.09.1975. године у Бања Луци, Република Српска, Босна и Херцеговина. Основну школу завршила је у Кнежеву, као ђак генерације, а средњу школу у Бања Луци 1994. године. Вишу медицинску школу завршила је у

Београду. Дипломирала је на Дефектолошком факултету Универзитета у Београду 2005. године, сурдолошки смер. По завршетку основних студија обавила је приправнички стаж у Центру за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју у Београду. Мастер академске студије, другог степенa, на студијском програму Специјална едукација и рехабилитација глувих и наглувих особа завршила је на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду 2013. године, са просечном оценом 9,80 (девет и 80/100), чиме је стекла стручно звање мастер дефектолог. На Фармацеутском факултету Универзитета у Београду завршила је специјалистичке академске студије 2016. године на студијском програму Фармацеутски менаџмент и маркетинг, са просечном оценом 9,57 (девет и 57/100). Од 2000. до 2012. године радила је у Институту за ментално здравље, на месту више медицинске сестре. Од 2012. године и даље ради у Високој здравственој школи струковних студија у Београду, где је изабрана у звање предавача за област медицина, ужа научна област здравствена нега.

Докторске академске студије на Факултету медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, изборно подручје Неуронауке – подручје психијатрије, уписала је школске 2014/2015. године. Усмени докторски испит положила је 2017. године са оценом девет.

2.2. Наслов, предмет и хипотеза докторске дисертације

Наслов: „Испитивање утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу“

Предмет: Предмет овог истраживања представља испитивање утицаја протективних и фактора ризика на настанак и развој синдром изгарања код наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу.

Хипотезе: Претпоставља се да је синдром изгарања на раду присутан код наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу на територији града Београда, да постоји већи степен изгарања на све три кључне димензије емоционална исцрпљеност, деперсонализација и лично постигнуће код наставника који реализују наставу интелектуално ометеној деци у специјалним основним школама, а који по професији нису дефектолози, претпоставља се да асертивност, самопоштовање и самоефикасност делују као протективни фактори и да постоји негативна корелација

између асертивности и синдрома изгарања, као и самопоштовања, самоефикасности и изгарања на раду, да постоји повезаност између карактеристика посла и синдрома изгарања, очекујемо да ће ризико фактори: квантитативни, когнитивни, емоционални и физички захтеви посла, као и промене на послу, радна улога и радно окружење бити у позитивној корелацији са изгарањем на раду, да постоји негативна корелација између протективних фактора (разноврсност посла, аутономија, подршка руководиоца и подршка од стране колега) и синдрома изгарања на раду и да постоји негативна корелација између социјалне подршке од стране породице, пријатеља и других блиских особа и синдрома изгарања на раду.

2.3. Испуњеност услова за пријаву теме докторске дисертације

Кандидат је објавила рад у целини у часопису категорије M52 који излази на једном од водећих светских језика у коме је први аутор, чиме је испунила услов за пријаву теме докторске дисертације:

Jovanović RV, Krajnović D, Mihajlović G, Marinković V. Factors associated with the burnout syndrome among professionals in pharmaceutical manufacturing industry and marketing. *Racionalna terapija* 2017; IX(2): 13-22. **M52.**

2.4. Преглед стања у подручју истраживања

У процесу свог рада учитељи и наставници остварују бројне улоге (образовне, васпитне, психолошке, родитељске и др.) а чије остваривање захтева ангажовање различитих аспеката њихове личности, што их врло често доводи у ситуацију повећане одговорности, емоционалног напрезања и стреса, али такође могу имати за последицу и развој синдрома изгарања на раду.

Синдром изгарања на раду (енгл. burnout) је стање хроничног пролонгираног стреса на радном месту који се постепено развија. Дефинише се преко три основне димензије: емоционалне исцрпљености, деперсонализације и доживљаја смањеног личног постигнућа. У земљама Северне Европе, првенствено у Холандији и Шведској синдром изгарања је признат као званична медицинска дијагноза. У нашој земљи је ово академски

познат феномен, али је број истраживања који се њиме бави још увек скроман, а програма превенције који се спроводе у пракси готово и да нема.

Синдрому изгарања на раду су склоније особе које испољавају пасивно понашање, које немају осећај контроле над ситуацијом и догађајима у радном окружењу, нису спремне за промене и које имају ниско самопоуздање.

Директна комуникација са интелектуално ометеним ученицима, слаб напредак током времена и претерана очекивања у погледу развоја ове деце, може имати за последицу развој фрустрација код наставника које настају услед неиспуњавања тих очекивања и осећаја недостатка професионалног успеха, што све утиче на квалитет живота и развој синдрома изгарања на раду.

С обзиром да се у многим земљама света примењује инклузивно образовање (у нашој земљи од 2009. године) које пружа могућност да се и деца којој је потребна интензивна подршка у развоју школују у оквиру редовног образовања, као могући узрок изгарања наставника у редовним школама наводи се недовољна обученост наставника за рад са овом децом. Социо-економске трансформације, промене у реформи образовања, у образовном приступу, промене у приоритетима и примени права деце условиле су увећање захтева и промене у односу на наставнике и њихов приступ настави, што све може резултирати развоју синдрома изгарања код припадника ове професије.

Досадашња истраживања су показала да постоји негативна корелација између индивидуалних фактора (асертивности, самопоштовања и самоефикасности) и синдрома изгарања на раду. Као најзначајнији организациони предиктори синдрома изгарања наводе се конфликти са колегама и руководством као и незадовољство организацијом на радном месту. Мали број студија бавио се упоредним испитивањем утицаја протективних и ризичних фактора на синдром изгарања наставника који реализују наставу у специјалном и редовном образовању, као и разлика у заступљености и изражености синдрома изгарања у односу на квалификованост наставника за рад са децом са сметњама у развоју. Оно што је доказано у неким студијама је да квалификованост за обављање овог посла утиче на синдром изгарања, тачније, да олигофренолози (профил запослених који се циљано едуковао за рад са особама са интелектуалном ометеношћу) испољавају нижи степен синдрома изгарања у односу на запослене других профила.

У нашој земљи до сада нису вршена истраживања испитивања утицаја протективних и фактора ризика на настанак и развој синдрома изгарања међу наставницима који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу.

2.5. Значај и циљ истраживања

Значај студије

Главни значај овог истраживања је у доприносу објашњења синдрома изгарања на раду кроз протективне и ризичне факторе у професији наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу, као и детекцији популације наставника који су под појачаним ризиком за настанак и развој синдрома изгарања на раду, чиме се може утицати на планирање израде предлога програма превенције синдрома изгарања, као и на унапређење менталног здравља и квалитета живота код запослених у помажућим професијама и побољшање професионалне подршке и бриге за кориснике (ученике) кроз унапређење квалитета васпитно-образовних услуга.

Циљ студије

Главни циљ овог истраживања је утврђивање утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу

Специфични циљеви истраживања су:

- 1) Утврђивање преваленце синдрома изгарања код две групе наставника (наставника који раде у специјалним основним школама за интелектуално ометену децу и наставника који реализују наставу у редовним школама)
- 2) Утврђивање везе између интензитета синдрома изгарања и индивидуално-психолошких фактора: асертивности, самопоштовања и самоефикасности
- 3) Утврђивање везе између интензитета синдрома изгарања и карактеристика посла: квантитативни, когнитивни, емоционални и физички захтеви посла, разноврсност посла, контрола, подршка од стране руководиоца, подршка колега, радна улога, промена и радно окружење

- 4) Утврђивање везе између интензитета синдрома изгарања и срединских фактора (социјалне подршке од стране породице, пријатеља и других блиских особа).

2.6. Веза истраживања са досадашњим истраживањем

Досадашња истраживања су показала да постоји негативна корелација између индивидуалних фактора (асертивности, самопоштовања и самоефикасности) и синдрома изгарања на раду. Као најзначајнији организациони предиктори синдрома изгарања наводе се конфликти са колегама и руководством као и незадовољство организацијом на радном месту. Мали број студија бавио се упоредним испитивањем утицаја протективних и ризичних фактора на синдром изгарања наставника који реализују наставу у специјалном и редовном образовању, као и разлика у заступљености и изражености синдрома изгарања у односу на квалификованост наставника за рад са децом са сметњама у развоју. Оно што је доказано у неким студијама је да квалификованост за обављање овог посла утиче на синдром изгарања, тачније, да олигофренолози (профил запослених који се циљано едуковао за рад са особама са интелектуалном ометеношћу) испољавају нижи степен синдрома изгарања у односу на запослене других профила

У нашој земљи до сада нису вршена истраживања испитивања утицаја протективних и фактора ризика на настанак и развој синдрома изгарања међу наставницима који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу.

2.7. Методе истраживања

2.7.1. Врста студије

Емпиријско истраживање коришћењем тестова. Метод је неекспериментална, корелациона студија, по типу студије пресека. Истраживање је планирано да буде спроведено у дванаест основних школа на територији града Београда чији би укупан број наставника задовољио тражену величину узорка испитаника.

2.7.2. Популација која се истражује

Испитаници ће бити наставници који реализују наставу интелектуално ометеној деци у специјалним основним школама (дефектолози и наставници других факултетских усмерења који се нису циљано током факултетског образовања едуковали за рад са децом са сметњама у развоју) и наставници који реализују наставу у редовним школама на територији града Београда, старости од 25 до 60 година, који имају најмање једну годину радног стажа у струци, тј. биће искључени наставници са мањим радним стажом од једне године како би се избегао утицај стреса прилагођавања на радно место током прве године рада.

Истраживање ће се радити у основним редовним и школама за интелектуално ометену децу у којој раде наставници који реализују наставу од 1. до 8. разреда.

2.7.3. Узорковање

Узорак ће чинити укупно 200 наставника. Укључујући критеријуми су: дефектолози и наставници других факултетских усмерења који реализују наставу у специјалним школама за интелектуално ометену децу од 1. до 8. разреда и наставници који раде у редовним основним школама, старост 25 до 60 година, најмање једна година радног стажа у струци. Искључујући критеријум су наставници са мање од једне године радног стажа у струци.

Истраживање ће се радити у 8 специјалних основних школа које образују ученике са интелектуалном ометеношћу и 4 редовне школе на територији града Београда, чији укупан број наставника испуњава тражену величину узорка испитаника. Избор специјалних основних школа ће се спровести према типу сметњи и укључиће све основне школе за децу са сметњама у развоју које реализују наставу интелектуално ометеној деци на територији града Београда (има их укупно осам). Учешће у студији ће бити понуђено свим наставницима који у периоду извођења студије испуњавају критеријуме за укључивање и искључивање. Истраживање ће бити добровољно, тј сваки испитаник ће моћи да одустане од истраживања уколико сматра да питања на било који начин ремете његово ментално благостање и узнемиравају га. Након усменог објашњења сврхе и значаја студије почетку истраживања предходиће писмена сагласност Директора свих школа које ће бити укључене у студију. Пре почетка истраживања сви испитаници ће потписати формулар

информисаног пристанка за испитивање, након што ће им усмено бити објашњена сврха испитивања.

Узорак ће у зависности од области рада (специјално и редовно образовање) и у односу на професију наставника у области специјалног образовања бити подељен на две групе: наставници који реализују наставу у специјалним основним школама за интелектуално ометену децу (једну подгрупу чиниће дефектолози а другу подгрупу чиниће наставници других професионалних усмерења који реализују наставу интелектуално ометеној деци у специјалним школама) и наставници у редовним школама, затим ће се испитивати утицај протективних и фактора ризика на синдром изгарања, као и разлике у изражености и заступљености синдрома изгарања на раду између наставника у области редовног и специјалног образовања, као и између дефектолога и наставника других професионалних усмерења у оквиру специјалног образовања.

2.7.4. Варијабле које се мере у студији

За потребе овог истраживања варијабле су груписане у следеће целине:

У независне варијабле спадају: област рада (специјално или редовно образовање), професија (дефектолози или други наставници у области специјалног образовања), индивидуално-психолошки фактори: (асертивност, самопоштовање, самоефикасност), организациони фактори: карактеристике посла (квантитативни, когнитивни, емоционални и физички захтеви посла, разноврсност посла, контрола, подршка од стране руководиоца, подршка колега, радна улога, промена и радно окружење) и средински фактори (социјална подршка од стране пријатеља, породице и других блиских особа).

Независне варијабле (индивидуално-психолошки фактори, организациони и средински фактори) су скорови на инструментима.

У зависне варијабле спадају: синдром изгарања који се састоји из три димензије емоционална исцрпљености, деперсонализације и осећаја личне остварености. Зависне варијабле су скорови на инструменту.

Контролне варијабле су: пол, брачни статус, године старости, дужина радног стажа у струци, ниво образовања, старост ученика.

Могуће збуњујуће варијабле односе се на промене у окружењу испитаника, које нису под контролом истраживача (стресори ван посла).

2.7.5. Snaga studije i veličina uzorka

Величина узорка је одређена актуелним бројем наставника запослених са пуним радним временом у основним школама за интелектуално ометену децу на територији града Београда, а бројност у узорку је одређивана путем калкулатора G*power 3.0.10. за вредност алфа грешке 0,05, бета грешке 0,10, снаге студије 90%, за двосмерно тестирање. Добили смо да је потребна минимална величина узорка по 86 испитаника у свакој групи, односно минималан узорак би био 172 наставника у обе групе (нешто мало мање него што смо дали у предлогу о величини узорка). Укупна величина узорка је 200 испитаника (и то 100 наставника који реализују наставу у специјалним школама за интелектуално ометену децу и 100 наставника из редовних основних школа). Пошто у нашој земљи у професији наставника још нису рађена испитивања утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања подаци су добијени на основу броја запослених наставника у специјалним основним школама које у свом саставу имају и средњу школу на територији Републике Србије а то је 1136 наставника разредне и предметне наставе са пуним радним временом. Пошто је у специјалним основним школама однос дефектолога и других наставника који учествују у реализацији наставе деци са сметњама у развоју 3:1 овако добијена потребна величина узорка износила је 75 дефектолога који раде у настави и 25 наставника других професионалних усмерења који реализују наставу интелектуално ометеној деци.

2.7.6. Статистичка обрада података

За проверу нормалне дистрибуције свих нумеричких параметара и скорова биће коришћен Колмогоров-Смирнов тест. Код описа нумеричких обележја биће коришћене: аритметичка средина и медијана, а од мера варијабилитета стандардна девијација, као и минимална и максимална вредност. У обради података користиће се сви тестови који се примењују за две групе података, параметарски (Студентов т тест) и непараметарски (Ман-Витнијев и Вилкоксон тест) и хи-квадрат тест (Пирсонов) за атрибутивна обележја. Код анализе повезаности наших карактеристика употребиће се методе једноструке параметарске корелације и регресије, као и непараметарска корелација у зависности од расподеле.

У оквиру студије поузданост упитника ће се испитати одређивањем унутрашње конзистенције, преко Кронбаховог коефицијента.

У свим примењеним методама ниво значајности биће 0,05.

2.8. Очекивани резултати докторске дисертације

Очекује се присуство синдрома изгарања на раду различитог нивоа (ниског, умереног и високог) код већине наставника. Очекује се постојање разлика у изражености и заступљености синдрома изгарања у односу на професију (дефектолози и други наставници) и област рада наставника (специјално и редовно образовање). Биће испитане корелације свих индивидуално-психолошких, организационих и срединских фактора са сваком компонентом синдрома изгарања (емоционална исцрпљеност, деперсонализација и лична оствареност). Очекује се да наставници који по професији нису дефектолози а који реализују наставу у специјалним школама за интелектуално ометену децу, испољавају већи ниво синдрома изгарања на раду. Очекује се да наставници и у редовном и у специјалном образовању који имају низак ниво асертивности, самопоштовања, самоефикасности и социјалне подршке имају више нивое синдрома изгарања на послу. Очекује се да наставници који имају мање разноврсности на послу, мање аутономије, подршке руководиоца и подршке од стране колега имају више нивое синдрома изгарања.

2.9. Оквирни садржај дисертације

Дисертација се заснива на процени утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу на територији града Београда, коришћењем стандардизованих упитника: Маслач упитник за мерење синдрома изгарања (Maslach Burnout Inventory-MBI), Скала за процену асертивности (А скала), Розенбергова скала самопоштовања (Rosenberg Self-Esteem Scale-RSS), Скала наставничке самоефикасности (Teachers Sense of Efficacy Scale-TSES), Упитник карактеристика посла и Мултидимензионална скала опажене социјалне подршке (Multidimensional Scale of Perceived Social Support– MSPSS). Листа са социодемографским подацима садржи податке о области рада наставника, професији, полу, брачном статусу, годинама старости,

дужини радног стажа у струци, ниву образовања и старости ученика. Очекује се да резултати овог истраживања покажу постоји ли повезаност између индивидуално-психолошких, организационих и срединских фактора са синдромом изгарања наставника. Испитаће се и разлике у заступљености и изражености синдрома изгарања у односу на област рада испитаника (специјално и редовно образовање) и у односу на професију наставника који раде у школама за интелектуално ометену децу (дефектолози и наставници других факултетских усмерења). Главни значај овог истраживања је у доприносу објашњења синдрома изгарања на раду кроз протективне и ризичне факторе у професији наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу, као и детекцији популације наставника који су под појачаним ризиком за настанак и развој синдрома изгарања на раду, чиме се може утицати на планирање израде предлога програма превенције синдрома изгарања, као и на унапређење менталног здравља и квалитета живота код запослених у помажућим професијама и побољшање професионалне подршке и бриге за кориснике /ученике кроз унапређење квалитета васпитно-образовних услуга.

3. Предлог ментора

За ментора се предлаже проф. др Горан Михајловић, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област Психијатрија. Проф. др Горан Михајловић испуњава услове за ментора докторских дисертација, у складу са стандардом 9. за акредитацију студијских програма докторских академских студија на високошколским установама.

3.1. Компетентност ментора

Проф. Др Горан Михајловић има вишегодишње искуство у дизајнирању и спровођењу истраживања из области психијатрије одраслих. Радови проф. др Горана Михајловића који су у вези са темом докторске дисертације:

1. Jovanović RV, Krajnović D, **Mihajlović G**, Marinković V. Factors associated with the burnout syndrome among professionals in pharmaceutical manufacturing industry and marketing. *Racionalna terapija* 2017; IX(2): 13-22.
2. Simić Vukomanović I, **Mihajlović G**, Milovanović D, Kocić S, Radevic S, Djukic S, Vukomanović V, Djukic Dejanovic S. The impact of somatic symptoms on depressive and anxiety symptoms among University students in central Serbia. *Vojnosanit Pregl* DOI: 10.2298/VSP160617368S.
3. Simić-Vukomanović I, **Mihajlović G**, Kocić S, Djonović N, Banković D, Vukomanović V, Djukić-Dejanović S. The prevalence and socioeconomic correlates of depressive and anxiety symptoms in a group of 1,940 Serbian university students. *Vojnosanit Pregl* 2016; 73(2): 169–177.

4. Научна област дисертације

Медицина. Ужа област: Неуронауке, подподручје психијатрија

5. Научна област чланова комисије

1. Проф. др Драгана Игњатовић Ристић, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област *Психијатрија*, председник
2. Проф. др Мирјана Јовановић, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област *Психијатрија*, члан
3. Проф. др Срђан Миловановић, ванредни професор Медицинског факултета Универзитета у Београду за ужу научну област *Психијатрија*, члан

Закључак и предлог комисије

1. На основу увида у резултате досадашње научно-истраживачке активности и публикованих радова кандидата Весне Јовановић, комисија закључује да кандидат испуњава све услове да приступи изради докторске дисертације.
2. Предложена тема је научно оправдана, дизајн истраживања је прецизно постављен и дефинисан, методологија је јасна. Ради се о оригиналном научном делу које има за циљ утврђивање утицаја протективних и фактора ризика на синдром изгарања наставника који реализују наставу у редовним и школама за интелектуално ометену децу
3. Комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу да прихвати пријаву теме и одобри израду докторске дисертације кандидата Весне Јовановић.

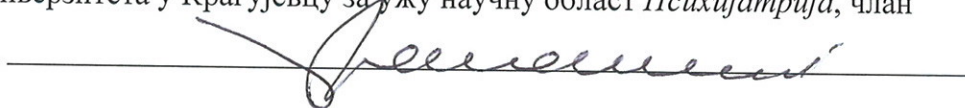
ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

1. **Проф. др Драгана Игњатовић Ристић**, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област *Психијатрија*, председник

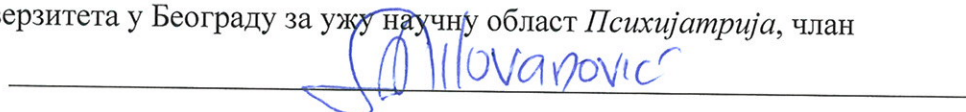
---

2. **Проф. др Мирјана Јовановић**, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу за ужу научну област *Психијатрија*, члан

---

3. **Проф. др Срђан Миловановић**, ванредни професор Медицинског факултета Универзитета у Београду за ужу научну област *Психијатрија*, члан

У Крагујевцу, 13.06.2018.